
Vestiging en groei van inlandse orchideeën op halfnatuurlijke en natuurlijke terreinen

door C. Sipkes †

Zusammenfassung

Faktoren, die für die Ansiedlung und den Wuchs einheimischer Orchideen auf halbnatürlichen und natürlichen Standorten von Bedeutung sind.

Summary

Factors of importance for the settlement and growth of indigenous orchids in half-natural and natural habitats

Of een bepaalde plant ergens groeit en er tegelijk florissant uitziet, hangt af van het milieu, met inbegrip van de zoëgene (dierlijke) factoren, die hierin een belangrijke rol spelen. Van belang zijn verder het klimaat en de aard van de bodem (met of zonder kalk, enz.).

Het milieu, de omgeving van de plant, wordt beïnvloed door de mens via b.v. betreding en masien. Het aantal plantenetende dieren, zoals konijnen en geiten, kan in dit proces ook een rol spelen. Indien er sprake is van een matige begrazing, kan dit nog gunstig zijn.

Men kan er zeker van zijn, dat er behalve sporen van mossen ook zaden van orchideeën in de lucht zitten, hetgeen blijkt uit de geïsoleerde groeiplaatsen van o.a. *Cephalanthera rubra* bij Dordrecht, *Ophrys apifera* bij Amsterdam en *Himantoglossum hircinum* in de duinen van Oostvoorne. Ook vogels kunnen met slijk aan hun poten zaad overbrengen.

Om in een tuin of heempark de kans op een geslaagde uitzaaiing te vergroten kan men zelf ook zaaien. De aanleg moet zoveel mogelijk overeenkomen met de natuurlijke omstandigheden van de orchidee. Zo is het creëren van flauwe hellingen in het terrein zeer waardevol voor de ontwikkeling van een gunstig milieu. We zitten hier dichtbij de wet van Beyerink: alles is overal, maar de natuur selecteert. We moeten ons wel bewust zijn, dat de meeste vegetatietypen een fase in een bepaalde ontwikkeling vormen. Geheel kaal is minder gunstig voor orchideeën. Vervolgens komt er een lichte begroeiing met pioniers. Deze is voor de meeste soorten gunstig. Geleidelijk aan wordt de vegetatie dichter en moeten we trachten met maaien de successie te remmen. Dat kan talrijke orchideeën opleveren, die weer zaad geven, wat mooi meegenomen is. Na het maaien in augustus moet het maaisel afgevoerd worden. Soms is de zaadvorming onvoldoende door het ontbreken van de juiste insecten. We moeten dan zelf met een dun stokje of potlood de rol van de insecten overnemen. (Het ontbreken van bestuivers is wellicht een aanwijzing, dat de desbetreffende soort daar eigenlijk niet thuishoort - Red.)

Orchideeën hebben schimmels nodig, die meestal wel in de grond aanwezig zijn. Sommige soorten vermeerderen zich door uitlopers. De knolorchideeën delen soms hun knollen. Men kan dit zien, als verscheidene planten vlak tegen elkaar staan en precies dezelfde tint hebben. Het is een bewijs, dat ze het naar hun zin hebben.

Konijnen, muizen, soms fazanten en lijsters kunnen schade veroorzaken. Orchideeërozetten moeten het vaak door konijnenvraat ontgelden en muizen kunnen het hebben voorzien op de knollen. Een natuurlijk evenwicht tussen herbivoren en carnivoren (vossen) is gunstig. Een enkele keer brengen konijnen kalk naar de bovengrond, wat gunstig is. Het staat vast, dat op de mooie groeiplaats van *Spiranthes spiralis* op Goeree de matige begrazing en betreding door vee gunstig werken. In Schotland heeft men waargenomen, dat *Spiranthes romanzoffiana* begunstigd is door het weiden van vee in de winter. Het belopen van de grond en het maken van sporen met luchtbanden kan gunstig zijn, mits met mate. Voor vochtminnende orchideeën moet het waterpeil op ongeveer 5-10 cm onder het maaiveld staan. Staat er in maart nog water, dan moet het nodig afvloeien. Ook de andere moerasflora, zoals *Par-*

nassia, *Gentianella* en *Centaureum*, profiteert van een hogere waterstand.

Veel plantevoedsel in de grond geeft een snelle successie en is dus ongewenst. Voor de soorten in heemtuinen e. d. die kalk nodig hebben, geve men dolomietmergel, kalkmergel of schelpen.

Strengere winters zonder sneeuw kunnen funest zijn voor b. v. *Anacamptis*. Plukken, of nog erger uitgraven, kan ook schade doen aan groeiplaatsen (*Ophrys apifera* bij Amsterdam en *Spiralis aestivalis* bij Weert).

Dooreengenoemen zijn de wilde orchideeën in ons land achteruitgegaan. Sterker bemesten en het ontwateren van de hooilanden zijn hier o. a. wel de hoofdoorzaak. Er zijn toch ook wel gevallen van spontane uitzaaiing: *Ophrys apifera* in Zeeland, *Cephalanthera rubra* bij Dordrecht en op vele plaatsen *Dactylorhiza praetermissa* en de var. *junialis*. In het heempark de Tenellaplas zaaiden vele soorten zich uit na opzettelijk gezaaid of geplant te zijn. Bodem en klimaat zijn op vele plekken dus nog wel gunstig. Met ons beheer kunnen we daartoe bijdragen. We dienen dan ook het behoud van niet-orchideeën (*Parnassia*, *Gentianella* enz.).

C. Sipkes

(Op 2 januari 1989 is C. Sipkes, erelid van de Werkgroep Europese Orchideeën, op 93-jarige leeftijd overleden - Red.)